

ЦИВІЛІСТИКА

АПАЛЬКОВА І. С.,
кандидат юридичних наук,
старший викладач
кафедри цивільного процесу
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)

ЯНІЦЬКА І. А.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного процесу
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)

УДК 347.991: 347

**ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГЛАМЕНТУВАННЯ ПРАВА
АПЕЛЯЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ
У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ**

У статті проаналізовано зарубіжний досвід основних засад права апеляційного оскарження судових рішень у цивільному судочинстві, зокрема порядок оскарження скарги, суб'єктів та об'єктів оскарження, строки оскарження та межі розгляду в країнах Європи та ін.

Ключові слова: цивільний процес, апеляційне оскарження, право апеляційного оскарження, оскарження судових рішень, цивільне судочинство.

В статье проанализирован зарубежный опыт основных принципов права апелляционного обжалования судебных решений в гражданском судопроизводстве, в частности порядок обжалования жалобы, субъекты и объекты обжалования, сроки обжалования и пределы рассмотрения в странах Европы и др.

Ключевые слова: гражданский процесс, апелляционное обжалование, право апелляционного обжалования, обжалование судебных решений, гражданское судопроизводство.

The article analyzes the foreign experience of the basic principles of the right of appeals appeal of judicial decisions in civil proceedings. In particular, the procedure for appealing the complaints, the subjects and objects of appeal, the terms of appeal and the limits of consideration in the countries of Europe, etc.

Key words: civil process, appeal, right of appeal, appeal of court decisions, civil legal proceedings.

Вступ. Відповідно до ст. 352 ЦПК України, учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право оскаржити в апеляційному порядку рішення суду першої інстанції повністю або частково. Розвиток української держави потребує створення надійного

механізму захисту прав та свобод людини. Вагоме місце у вказаному процесі займає ефективна реалізація права апеляційного оскарження судових рішень у цивільному судочинстві. Ураховуючи ступінь суспільної значимості, можна вважати, що важливим є дослідження зарубіжного законодавства для вдосконалення досліджуваного інституту в українському законодавстві.

Основу становлять наукові праці українських та зарубіжних правознавців, зокрема таких учених, як С. В. Васильєв, А.О. Згама, О.М. Трач, С. Я. Фурса, В.І. Шишкін, М.Й. Штефан, В.В. Ярков та багато інших.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження зарубіжного досвіду правового регламентування права апеляційного оскарження судових рішень у цивільному судочинстві (право апеляційного оскарження, строки, суб'єкти, об'єкти та межі розгляду).

Результати дослідження. Під час дослідження зарубіжного досвіду правового регламентування права апеляційного оскарження судових рішень в цивільному судочинстві слід звернути увагу на склад суду апеляційної інстанції. Як правило, у такій кількості суддів, як і в Україні, тобто у складі трьох суддів, апеляційній скарзі розглядаються судами апеляційної інстанції Федеративної Республіки Німеччини, Литовської Республіки, Республіки Вірменії. Відповідно до ст. 37 ЦПК Республіки Казахстан, розгляд справ у суді апеляційної інстанції здійснюється колегіальним складом суду (до складу суду входить непарна (не менше трьох) кількість суддів).

У складі трьох суддів, як правило, розглядають апеляційні скарги апеляційні суди Французької Республіки (проте в деяких складних випадках – не менше п'яти суддів), Італійської Республіки (але за скаргами на рішення трибуналів у справах неповнолітніх – у складі трьох магістрів і двох експертів, які виконують роль судді) [1, с. 110–115].

Надалі варто дослідити коло суб'єктів, що мають право апеляційного оскарження в цивільному судочинстві. Слід зазначити, що у законодавстві іноземних держав відсутня єдність у визначенні вказаного кола суб'єктів. Так, у Латвійській Республіці, Республіці Узбекистан ними є особи, які беруть участь у справі, прокурор (ст. 413 ЦПК Латвійської Республіки, ст. 320 ЦПК Республіки Узбекистан), Литовській Республіці – особи, які беруть участь у справі (ст. 305 ЦПК Литовської Республіки), Естонській Республіці – сторони, треті особи, які заявляють самостійні вимоги (ст.ст. 630, 639 Естонської Республіки). Відповідно до ЦПК Французької Республіки, таким правом наділена будь-яка сторона. Правом подання апеляційної скарги наділено лише учасників процесу розгляду справи судом першої інстанції. Особам, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, таке право належить без обмежень. Апеляційна скарга особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, приймається тільки тоді, коли постанова оскаржена особою, яка заявляє самостійні вимоги на предмет спору (ст. 546). ЦПК Республіки Вірменії (ст. 205) та ЦПК Республіки Казахстан (ст. 332) надають право на оскарження судових рішень особам, які беруть участь у справі, а також особам, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про права та обов'язки [1, с. 110–115].

Наприклад, у країнах СНД особливий статус має прокурор, зокрема під час подання апеляційних скарг, якщо це вимагає захист державних та суспільних інтересів. Крім того, за ЦПК Молдови до осіб, які мають право подати апеляційну заяву, належить також свідок, експерт, перекладач і представники сторін щодо судових витрат, що їм належать [34, с. 568–575].

Розширеним є право апеляційного оскарження в Англії, оскільки з апеляційною скаргою може звернутися будь-яка особа, яка не згодна з винесеним судовим рішенням по першій інстанції. За загальним правилом учасники судового процесу на стадії апеляційного перегляду можуть представляти свої інтереси самостійно або через представників. Проте за французьким процесуальним законодавством в апеляційній інстанції діє обов'язкове представництво, під яким розуміється те, що сторони не можуть вести справу самостійно, а тільки через повіреного, за винятком спеціально передбачених випадків [2, с. 364].

За процесуальним законодавством більшості країн апеляційна скарга подається на судові акти суду першої інстанції, при цьому мають значення особливості судової сис-

теми кожної з країн. Наприклад, у Німеччині апеляційна скарга подається на остаточні рішення, винесені в суді першої інстанції. Оскаржені постанови Amtsgericht розглядаються Landgericht, оскаржені постанови Landgericht – в оберландгерихтах. Landgericht складаються з двох палат: палати з цивільних справ і палати з торговельних справ. За загальним правилом апеляційна скарга на рішення суду першої інстанції розглядається палатою з цивільних справ. Торговельні справи чи спори належать до компетенції палати з торговельних справ. Наприклад, остання розглядає спори, сторонами яких є комерсанти або торговельні товариства [2, с. 329–330].

За французьким процесуальним законодавством об'єктом апеляції є постанови всіх судів по суті спору, винесені по першій інстанції (постанови трибуналу великої інстанції, трибуналу малої інстанції, торговельного трибуналу, ради прюдомів, трибуналу із земельних спорів, трибуналу з соціального забезпечення). Об'єктом апеляційного перегляду є постанови по суті спору, постанови щодо процесуальних заперечень, постанови про припинення провадження по справі. Не можуть бути переглянуті в порядку апеляції постанови по суті спору з невеликою ціною позову, якщо вони є об'єктом касаційного оскарження.

Крім того, у законодавстві різних країн можна виявити норми, які обмежують можливість апеляційного оскарження судових актів. Так, у Німеччині апеляційна скарга є допустимою тільки тоді, коли «ціна скарги» перевищує 600 євро (апеляція на підставі вартості) або суд першої інстанції у своєму рішенні допустив подання апеляції (апеляція на підставі допуску). Допуск апеляції надається судом першої інстанції і володіє обов'язковою дією для апеляційного суду, якщо спір має принципове значення або постановою апеляційного суду необхідна для вдосконалення права або єдності судової практики, а також якщо рішенням на сторону покладено обов'язок у розмірі, що не перевищує 600 євро (§ 511 (4) ЦПУ ФРН).

Ціною позову обмежується право на апеляційний перегляд і в деяких пострадянських державах: Азербайджанській Республіці (ціна позову має складати 100 мінімальних розмірів оплати праці), Грузії (вартість апеляційної скарги повинна перевищувати 500 ларі), Молдові (сума позову складає не менше 50 мінімальних заробітних плат) [3, с. 568–575].

У зарубіжному процесуальному законодавстві питання про визначення строків подання апеляційної скарги вирішується по-різному. Так, апеляційна скарга може бути поданою протягом одного місяця (як у Німеччині, Франції, Республіки Узбекистан), 15 днів (Республіки Білорусь, Республіки Молдова, Республіки Вірменія).

Зазначений строк може обчислюватися з моменту:

- 1) вручення повністю оформленого судового рішення (Німеччини);
- 2) повідомлення сторін про прийняте рішення (Франції; Республіки Молдова);
- 3) ухвалення рішення судом першої інстанції (Республіки Узбекистан).

Що стосується форми ініціювання здійснення права апеляційного оскарження, варто зазначити, що в більшості зарубіжних держав нею виступає апеляційна скарга. У законодавстві окремих країн, наприклад, у Польщі, вона називається апеляцією. Проте в окремих країнах поряд з апеляційною скаргою існує ще одна форма ініціювання процесу, якою наділено спеціальні суб'єкти, зокрема апеляційне подання (Латвійська Республіка, Республіка Казахстан, Російська Федерація, Республіки Узбекистан).

Межі розгляду справ апеляційним судом залежить від моделі апеляційного провадження, яка функціонує у тій чи іншій державі. У Польщі суд другої інстанції розглядає справу у межах апеляції; однак у межах оскарження він бере до уваги з обов'язку служби недійсність провадження.

Відповідно до ч. 1 ст. 345 ЦПК Казахстану, під час розгляду справ у апеляційному порядку суд перевіряє законність та обґрунтованість рішення суду першої інстанції.

За чинним ЦПК Німеччини апеляційна інстанція обмежена у використанні нових доказів, які не були надані під час розгляду справи у суді першої інстанції. Так, нові докази можуть бути прийняті тільки за умови, що, за переконання суддів, їх прийняття не призведе до затягування розгляду справи або якщо відповідна сторона не надала їх суду першої інстанції через грубу необережність.

Згідно з цивільним процесуальним законодавством Австрії, межі оскарження визначаються трьома обов'язковими положеннями апеляційної скарги: 1) заявою про оскарження, 2) підставами апеляції, 3) апеляційними вимогами. Крім того, під час апеляційного провадження: 1) заява нових вимог не допускається; 2) зміна позову, що лежить в основі оскаржуваного судового рішення, не допускається навіть за згодою іншої сторони. [4, с. 250–257].

Особливістю апеляційного провадження в Англії є те, що таке провадження може здійснюватися за правилами як неповної, так і повної апеляції. За загальним правилом, неповна апеляція лежить в основі апеляційного перегляду. Тому судочинство здійснюється, ґрунтуючись на принципі писемності. Суд перевіряє правильність винесеного нижчестоящим судом рішення на підставі наданих письмових матеріалів в обсязі доказового матеріалу, зібраного і дослідженого в суді першої інстанції. Усні докази не досліджуються, нові докази не допускаються. У виняткових випадках за переконанням суду або на підставі практичних рекомендацій суд апеляційної інстанції досліджує фактичну сторону справи в повному обсязі, при цьому проводить дії щодо дослідження доказів, зокрема усних свідчень, встановлення обставин справи, оцінки доказів. Можуть подаватися нові докази. Суд апеляційної інстанції наділений повноваженнями нижчестоящего суду [2, с. 442–443].

Держави, що утворилися на пострадянському просторі, одностайно підійшли до запровадження того чи іншого виду апеляції. У процесуальному законодавстві говориться про повторний розгляд справи по суті з можливістю подання додаткових доказів та матеріалів (Республіки Вірменія, Республіки Білорусь, Республіки Молдова, Республіки Узбекистан).

Крім того, варто зазначити, що у низці країн діє принцип *tantum devolutum quantum appellatum* (скільки скарги – стільки й рішення), що обмежує повноваження суду апеляційної інстанції вимогами апеляційної скарги. Так, зазначене положення закріплене у ст. 562 ЦПК Франції, відповідно до якої в апеляційній скарзі потрібно зазначити ті пункти судової постанови, які оскаржуються, і ті, які залежать від оскаржуваних. Схожі норми містить ЦПК Німеччини.

Більшість процесуальних кодексів країн СНД надають суду апеляційної інстанції право перевіряти правильність оскаржуваного судового акту в повному обсязі шляхом повторного розгляду справи по суті.

Як правило, у судах апеляційної інстанції не розглядаються нові вимоги, не заявлені в суді першої інстанції. Хоча процесуальне законодавство може містити деякі уточнення стосовно цього. Наприклад, у Франції не вважаються новими ті вимоги, які впливають безпосередньо з первісних вимог і спрямовані на ті самі цілі, хоча вони й виникли з інших підстав або були зумовлені іншими мотивами. Закінчення апеляційного провадження супроводжується реалізацією апеляційною інстанцією досить широкого кола повноважень. Ідеться про право суду апеляційної інстанції залишити апеляційну скаргу без задоволення, а рішення суду першої інстанції без змін, право на зміну судового рішення чи навіть його скасування.

Якщо суд апеляційної інстанції розглядає справу тільки на підставі тих фактичних даних, які були предметом дослідження в суді першої інстанції, що характерно для неповної апеляції, тоді цей суд буде мати право на скасування оскаржуваного судового акта і може направити справу на новий розгляд до нижчестоящего суду для прийняття рішення.

Країнам загального права притаманна багатоступінчатість апеляційного провадження і його поділ на п'ять ступенів: 1) оцінка апеляції; 2) порушення апеляційного провадження; 3) судовий розгляд; 4) постановлення ухвали про перегляд справи; 5) перегляд справи.

Крім того, в Угорщині апеляційний суд може ухвалити рішення за апеляційною скаргою на судові рішення без проведення слухання справи у таких випадках:

– апеляційна скарга стосується тільки питань сплати відсотків, несення тягаря судових витрат або сплати будь-якого несплаченого обов'язкового платежу чи відшкодування витрат, понесених державою;

– апеляційна скарга стосується тільки питань наявності можливості попереднього примусового виконання, настання строку виконання або згоди на відстрочку платежу;

- апеляційна скарга подана лише на мотивувальну частину рішення суду;
- надійшло відповідне клопотання від сторін;
- суд доходить висновку про те, що справа може бути вирішено без проведення слухань, беручи до уваги зміст апеляції, приєднувальної апеляції або заперечень на апеляційну скаргу.

Закінчення апеляційного провадження супроводжується реалізацією апеляційною інстанцією досить широкого кола повноважень. Ідеться про право суду апеляційної інстанції залишити апеляційну скаргу без задоволення, а рішення суду першої інстанції без змін, право на зміну судового рішення чи навіть його скасування.

Якщо суд апеляційної інстанції розглядає справу тільки на підставі тих фактичних даних, які були предметом дослідження в суді першої інстанції, що характерно для неповної апеляції, тоді цей суд буде мати право на скасування оскаржуваного судового акта і може направити справу на новий розгляд до нижчестоящего суду для прийняття рішення. Прикладом є Німеччину. Повноваження апеляційної інстанції в цій країні закріплено в низці статей ЦПК, тому суддя апеляційного суду має право:

- 1) відхилити апеляційну скаргу, а рішення суду першої інстанції залишити без змін (§ 519 ЦПК);
- 2) відхилити апеляційну скаргу і винести судові рішення;
- 3) скасувати рішення та направити справу на новий розгляд до суду першої інстанції;
- 4) скасувати рішення з направленням справи до суду першої інстанції через процесуальні недоліки (§ 539 ЦПК).

Підстави для повернення справи на повторний розгляд передбачені § 538 ЦПК Німеччини. Проте заслуговує на увагу положення, згідно з яким апеляційний суд може відмовитися від направлення справи на новий розгляд до суду першої інстанції й сам винести рішення по суті спору, якщо буде вважати це корисним для вирішення спору. Крім того, у разі скасування рішення суду першої інстанції не завжди йдеться про неправильність судового акта.

За умов повної апеляції суд апеляційної інстанції може скасовувати оскаржуваний судовий акт і ухвалити нове рішення, якщо під час перегляду справи в апеляційному порядку встановлено нові фактичні обставини справи, досліджено нові докази. За французьким ЦПК суд апеляційної інстанції має право: 1) залишити оскаржуване судове рішення без змін; 2) скасувати рішення суду повністю або частково і прийняти нове рішення по справі [3, с. 568–575].

Висновки. Можна стверджувати, що право апеляційного оскарження – це гарантоване державою, закріплене цивільним процесуальним законодавством суб'єктивне право особи на звернення до суду апеляційної інстанції з метою перевірки законності та обґрунтованості рішення суду першої інстанції.

Таким чином, проаналізувавши всі вищезазначені положення, можна дійти висновку, що зарубіжний досвід правового регламентування права апеляційного оскарження судових рішень у цивільному судочинстві є доволі різним, оскільки це зумовлено різними видами апеляцій та праворозумінням у відповідних державах. Водночас, не дивлячись на відмінності, варто зазначити, що закріплення у нормативно-правових актах права апеляційного оскарження є позитивним кроком для дотримання прав та свобод людини в Україні.

Список використаних джерел:

1. Трач О.М. Ознаки національних моделей апеляційного провадження. Університетські наукові записки. 2011. № 1. С. 110–115.
2. Гражданский процесс зарубежных стран: учеб. пособие / под ред. А.Г. Давтян; Моск. гос. юрид. акад. Москва: Проспект, 2008. 480 с.
3. Згама А.О. Повноваження судових органів апеляційної інстанції в зарубіжних країнах. Актуальні проблеми держави і права. 2011. № 61. С. 568–575.
4. Васильев С. В. Порівняльний цивільний процес. Підручник. Київ: Алерта, 2015. 352 с.

